

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСЕМ *МИСКА* І *ТАРІЛКА* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Науменко Л.

Університет Державної фіскальної служби України

naumenko.liana@gmail.com

Ключові слова:

миска, тарілка, різновиди мисок, лексема, етимологія, дериват

Розглянуто етапи формування окремих назв посуду української побутової лексики. Зокрема, продемонстровано походження і розвиток значень лексем *миска* і *тарілка* – найбільш поширених назв посуду для подавання та зберігання страв. Указано на паралельні форми, функціонування споріднених лексем у інших слов'янських мовах та їх лексико-семантичне значення.

На сучасному етапі розвитку української мовознавчої науки дослідники продовжують активно вивчати структуру, семантику, етимологію різних тематичних груп лексики, аналізують мовні одиниці на різних часових зрізах.

Українська побутова лексика належить до одного з найдавніших шарів лексики української мови. Лексико-семантична група назв посуду, в якому подають страву до столу, є однією з найбільших. В україністиці залишається актуальним опис різних шарів лексики, спрямований на з'ясування її етимологічних, словотвірних та семантичних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано порушення даної проблеми і на які спирається автор.

В українському мовознавстві окремі аспекти вивчення побутової лексики ставали предметом дослідження на різних історичних етапах у роботах В. Німчука, О. Крижко, дисертаціях О. Малюк, Н. П'яст. Окремі шари побутової лексики в діалектному мовленні вивчали Л. Ур, Е. Гоца, Л. Тищенко.

Увагу вчених привертала окремі тематичні групи побутової лексики, останнім часом найактивніше її досліджували саме діалектологи. Вони вивчали наявність, ареал поширення та частоту використання на різних територіях України або виявляли міжмовні паралелі в діалектному мовленні прикордонних територій. Однак варто зазначити, що досі чіткої систематизації історії назв різних видів посуду протягом усього періоду формування української мови не запропоновано.

Мета дослідження – описати та проаналізувати лексеми *миска* і *тарілка* – найбільш часто вживані назви посуду, в якому подають страви до столу. Дослідити еволюцію формування цих лексем в українській мові на матеріалі пам'яток, словників та світської літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Літературно-писемна мова часів Київської Русі послуговувалася лексемою *миса*, про що свідчать записи: *Миса* – блюдо: Блюдо лебязье, да миса большая. Да два блюда гусины [Срезн., II, с. 153].

І. Срезневський стверджує, що цей номен був відомий у германських, романських, кельтських та багатьох слов'янських мовах давнього періоду.

У XIV–XV ст. функціонує пара лексем *миса* – *мисочка*, яка має спільний корінь: *Миса миска: от коси и от серпи, циповиш рѣч(и), миси, конвици... а вѣтой клѣти скарбу не было ничего, только зброи были и мисы зламаныи* [ССУМ, I, с. 596]. Словник староукраїнської мови фіксує також і форму множини в називному відмінку: *миси* [ССУМ, I, с. 596].

Номен *миса* має праслов'янське коріння, у свою чергу був запозичений з народної латини. Можливо, іменник *миса* має зв'язки з дієсловами в українській *метати* «кидати» та псл. «кидаю, відміряю». Праслов'янське *misa* перейшло у стсл. *Миса* «блюдо», а з неї пізніше до багатьох слов'янських мов. В українській мові означало назву великої миски [ЕСУМ, III, с. 465].

Староукраїнська мова XVI ст. продовжує послуговуватися лексемою *миса*: *...мисць ценовихъ – чотырна(д)ца(т)* [АЖ, с. 75]. Слово *миса* мало на той час нейтральне значення, хоч в окремих текстах подано уточнення стосовно розміру, форми посудини або більш конкретного її призначення: *озрісофоронъ: начине на котором обѣды носятъ albo широка миса а(ал)бо тальбрь, або округла шибѣа котрою пре(д)часы гравано* [Бер., с. 180]; *...мѣднью ми(с)ци новыхъ тры*) [ДМВН, с. 193]; *Миса широкоа дѣскоць* [Син. Слав., с. 127]. У словнику «Синоніма славенороська» подано кореневу пару *миска*, яка поставлена в один ряд з *блюдо*: *Миска, блюдо, паница* [Син. Слав., с. 127].

Багатий лексичний матеріал на підтвердження думки про широке використання номена *миса* було віднайдено нами у Картотеці Словника української мови XVI – XVII ст.: * *миса* *А тыхъ часов позычил есми в кнѣзѣж Или...сто гривен сребра доброго, робленого в мисах*; * *миса* *а внь w(т)повѣдаючи ...сыгае(т) роукою съ мною до мисы*; * *миса* *...Сребра ламаного гривен. Сребра в мисах и в тальбрах гривен*; * *миса* *цыну мисци великихъ шесть, полумисковъ десеть, приставок одинацать...*; * *миса* *...на той горе мис деревняных чотыри, талерей деревняных девят, мис глиняних две...*; * *миса* *в той коморе мис ценовихъ три, одна великая, две малых*; * *миса* *! шкатула подоро(ж)аѣж великаѣж втѣ шкатуле*

ми(с) цыновых великихъ...; * миса мисцѣ цыновыхъ – чотырна(д)ца(т)...; * миса мисцѣ великихъ цыновихъ взято шест...; * миса такъже поведиль его милость быти мису великую сребръную, польшосты гривны въ ней...; или не въдаеш, иж в тыхъ многихъ мисахъ, полмисахъ, приставахъ; * миса ѥже|у три свѣчи|спозри если иншоѣ|наготовано естъ|побери то все|и ту иншоѣ, принеси|ѡ(д)мени талъры|принеси веты|постолу|веспо(л)|зае(д)дно зъ сыро(м)|есть ту виштокъ ѡче|ѡ(т)дали тую мису|; * миса на барзо хочю ѳсти |удели ми ту|штукю мюса|Аза ли не маеш рукъ|такъ естъ маю ле(ч)|не могу|дотыкатисА|мисы|на теды тобѣ послужу|масишь ли южѣ досы(т)|еще ничего вправдѣ не маю; * миса по(з)ваны' побра(л) ...погасо(в) злоци(с)ты(х) три... ла(н)цѣшко(в) два не(р)сте(н)ко(в) золоты(х) ...че(р)воныхъ золоты(х) два(д)ца(т) и ше(с)ь (пошк.-Н.О.) цину ми(с) възлики(х) и малы(х) по(л)ми(с)ко(в) .. малы(х) и велики(х); *misa Zaitra' ies ' try misy snitki zyil / I try misy borszczuky z ľaxotoiu wupil; *миса ѥ жаднымъ способамъ не могли тѣй потравы до оустъ принеси ти для а(г)ридкоти мисы бнои; *миса Ді 'ско(с): Талъръ, р'л'ъ, широкаа миса, ѡкры'нъ, албо крыновъ [КСЛУМ].

Поєднання номена *миса* з прикметниками *дерев'яні, глиняні, цинові* вказують на матеріал, з якого їх виготовляли на той час; з прикметниками *великі, малі, широкі* – на розмір та форму. Слід зазначити, що в окремих контекстах слово *миса* вживається у текстах релігійного змісту, тому можемо припуститися думки про втрату ним конкретного лексичного значення як кухонного посуду. У згаданих контекстах воно служить для називання посуду, який у тих певних ситуаціях використовувався для виконання певних обрядів: * миса А знавши зъ своєи ши Кр(с)ть(г) ѡ(т) самого Живо(т)ворашого дерева на которомъ Росплатый ѡбыл Вл(д)ка ІС ХС : знал те(ж) зъ себе ѥ Корону Царскую ѥ поставиль ѥ на' мисѣ золотой; *миса а' таа шпетнакѣ, ѥ забруканаа миса ,суть нечистый, ѥ Бгѣ мерзкій дѣла твои: которыми ты дѣиу, ѥ тѣло твоє сплюгавилесь [КСЛУМ]. Зафіксовано номен *миса* ѥ у словнику Є. Тимченка: *миса, с. ж. Чаша, блюдо. Лекс. 2. Застали его на мисахъ глиняныхъ, же ѣль. Миса срѣбная* [Т. Мат-ли, кн. 1, с. 428].

В українській мові XIX ст. лексема *миса* продовжує поєднуватися контекстуально в одній синонімічній парі з назвами *блюдо, плошка, чаша, тарелка*: *Миса (и. с. р.) Блюдо. По-польски тоже* [Б.-Н., с. 225]; *Миска. Плошка. Чаша. Тарелка. Мисочка чашечка; блюдецѣ* [Б.-Н., с. 225]. Одиничний варіант *яндová*, що означав назву великої глиняної миси чи глиняного блюда, був зафіксований у словнику П. Білецького-Носенка [Б.-Н., с. 414]. Варіант *миса* та дериват від нього *миска* подає у словнику і Б. Грінченко: *Миса, си, ж. Миса, родѣ большой глубокой тарелки та Миска, _ки, ж. Миска, родѣ, глубокой тарелки* [Грінч., П, с. 427]. Перекладні словники цього періоду мають також номен *миса* та його варіанти *миска, мисочка* [Уманець, П, с. 103] і дериват *полумисок* [Уманець, П, с. 103], який ужито зі

значенням довгої і неглибокої миски. Інше джерело подає лексеми *миса* [Жел., I, с. 439], *миска* [Жел., I, с. 439], *мисчина* [Жел., I, с. 440], *мисюрка* [Жел., I, с. 440], *мися* [Жел., I, с. 440], *мищина* [Жел., I, с. 441], *мищинка* [Жел., I, с. 441], *мисочка* [Жел., I, с. 441], *полумисок* [Жел., II, с. 639].

Українська мова XX ст. зберегла лексеми *миса*, але як застарілу: *Миса. Велика миска* [СУМ., IV, с. 716] та дериват *миска*: 1. *Посудина у вигляді широкої чаші, у якій звичайно подають страву до столу.* 2. *Посудина такої форми більшого розміру, що призначена для різних господарських потреб* [СУМ., IV, с. 716-717]. Як бачимо, це слово стає багатозначним і залежно від контексту може означати назву різновиду посуду або господарської речі. Демінутиви *мисочка, мисчина* та *мищина* (останні два з позначкою як розмовні варіанти) також функціонують у мові XX ст. В академічному виданні Словника української мови подано й інші назви посуду на означення мисок іншої форми та розміру. Серед них: *полумисок: Полумисок. Різновид столового посуду, що має вигляд неглибокої миски або глибокої тарілки* [СУМ., VII, с. 101]; та його варіант із зменшено-пестливим відтінком *полумисочок*. Обидва варіанти утворені префіксально-суфіксальним способом (префікс *полу-* і суфікси *-ок-*; *-очок-*). Згадка про цю лексеми міститься в іншому джерелі: *Полмисокъ, с. м. (пл. polmisek). Блюдо* [Т. Мат-ли, II, с. 159].

Серед назв різновидів мисок у розмовній мові на сучасному етапі зберігся варіант *ринка*, що означає невисоку глиняну миску, яка розширена догори: *В печі в ринках та мисках покотом лежала посмажена цілісінька зрая курей, качок, індиків, гусей* [СУМ., VIII, с. 536]. Похідне від нього суфіксальне утворення *риночка* [СУМ., VIII, с. 536]. *Вагани* та демінутив *ваганки* зафіксовано в згаданому словнику, але вони не використовуються носіями сучасної української літературної мови, а перейшли в розряд застарілої лексики. Це слово означає назву миски продовгуватої форми, виготовленої з дерева, у якій страву подавали до столу. Діалектний його варіант – *ночви* [СУМ., I, с. 274]. Ще один варіант назви різновидів мисок з позначкою діалектне містить згадане джерело: *Кандійка. Миска з трохи загнутими всередину краями* [СУМ., IV, с. 88].

Дослідник українського гончарства Олесь Пошивайло стверджує, що миски найповніше відображають історію українського народу, про що свідчить його Ілюстрований словник, з якого ми можемо дізнатися назви посуду, яким користувалися українці XIX–XX ст. на Лівобережній Україні. У цьому джерелі ми віднайшли такі номен: *велика миска, вінчаста миска* [Пошивайло, с. 194-195]; *заправляння мисок. Зливаються миски* [Пошивайло, с. 203]; *крисата миска* [Пошивайло, с. 207]; *миска порана, миски, мисочка* [Пошивайло, с. 209]; *мисочки, мищата миска* [Пошивайло, с. 210]; *обливання мисок* [Пошивайло, с. 211]; *парування мисок* [Пошивайло, с. 212]; *плоска миска* [Пошивайло, с. 214]; *побілова миска, порати миски* [Пошивайло, с. 215]; *проста миска* [Пошивайло,

с. 217]; *сімейна миска* [Пошивайло, с. 219]; *склені миски* [Пошивайло, с. 220]; *цвітиста миска*, *червінькова миска* [Пошивайло, с. 223]. Така значна кількість назв різновидів мисок та словосполучень, у яких номен *миска* поєднується не лише з прикметниками, а й з дієсловами, що вказують на процес їх виготовлення.

У діалектному мовленні лексема *миса* була зафіксована в словниках окремих дослідників: *миса* < *миска* > [Онишк., с. 440]. Варіант *мисочка* також подано цим автором, але він має зовсім інше лексичне значення: *мисочка* 'кружок з тіста для вареників, витиснений мисочкою' [Онишк., с. 441]. Інші фонетичні варіанти *мися*, *мис'а*, 'мала череп'яна миска' [Онишк., с. 441]; *мисятко*, *мис'атко* 'мала череп'яна миска' [Онишк., с. 441] є лексичними синонімами до *миса*. У польських говорах зафіксовано рідковживаний дериват від *миса* – *миска*, але він втратив своє початкове лексичне значення: *миска* 'торба' [СПГ, с. 126].

З XVI ст. в українській мові з'являються нові назви різновидів мисок – *талеръ* – *талѣръ*. Автори Історії української мови припускаються думки про те, що варіант *талѣръ* є архаїчним і постав від д.-в.-н. *talier*, а те в свою чергу походить від італійського *tagliere*. Вони вважають, що з кінця XVII ст. назви *талеръ* – *талѣръ* було замінено дериватами, створеними за типовими мовними моделями: *талѣрка* та *тарілка*. Дослідники стверджують, що слово *талѣрка* засвідчене у матеріалах XIX – XX ст. [1, с. 401].

Етимологічний словник української мови містить лексему *таріль* [*тарель*] зі значенням назви круглого посуду для їжі; указує на грецьке коріння цієї лексеми, яка перейшла в латинську, а потім в італійську мову, де *tagliere* називало дошку, призначену для різання м'яса; потім це слово потрапляє до німецької мови, а вже через посередництво польської запозичується з середньовісньонімецької до слов'янських мов [ЕСУМ, VI, с. 523]. Матеріали словника дають підстави стверджувати, що слово *таріль* функціонувало в російській, польській, чеській та болгарській мовах. Окрім прямого значення воно має ще й переносне: перше – абажур у газовій лампі; друге – музичний інструмент та похідні від нього *тарілочник*, *тарілчастий* [ЕСУМ, VI, с. 523].

Знак *тарѣль* нами було виявлено у словнику І. Срезневського: *таріль* – *плоская круглая посудаина: – Три блюдечка малые – да росолникъ, да таріль* [Срезн., с. 925]. У текстах XVI ст. можемо простежити як одноосібне вживання слова *таріль*, так і поєднання в одному контексті його зі словом *миса*. Це переконує нас у тому, що в цей період вже розрізняли види мисок і тому використовували різні слова для їхнього позначення: *талере(у) ценовыхъ – чотири тузины...* [АЖ 1582-1588, с. 76], *...побра(л) и пограби(л), а мено/новите възь то есть: мисць ценовыхъ – чотырнадцат...талереи ценовыхъ* [АЖ 1582-1588, с. 76]. Деривати *талѣрка* – *тарѣлка*, утворені від *талѣръ* – *таріль*, створені за типовими умовами: *Талѣрка. Тарелка. Витягль крове 2 талѣрки глубокихъ* [Т., II, с. 384]; *Талѣръ (нем. Taller) Тарелка*

[Т., II, с. 384]. У XVII – XVIII ст. українська мова продовжує активно послуговуватися словом *тарѣль*: *Ласкосръдый полизачъ мисок...и палци вблизуетъ й тарель* [Бер., с. 57]; *Та(к) те(ж) оздобные точат и тарѣлки: з(ъ) которы(х) яды(т) и лю(т) звары(в)ши горілки* [Кл. Зн., с. 152].

Активне використання лексеми *тарілка* у XIX ст. не зменшується: є випадки фіксації її у Є. Желехівського та С. Недільського: *тарель* та демінутиви з суфіксами -ель, -чик: *тарелець*, *тарельчик* [Жел., II, с. 949]; варіанти *таріль-тарілка* [Жел., II, с. 949] та дериват від останнього – *тарілковатий* [Жел., II, с. 949], при творенні якого від іменника *тарілка* утворюється прикметник, що вказує на форму предмета. У цьому ж джерелі зафіксовано суфіксальне утворення *тарілочка* від іменника *таріль* та варіанти *тарільчик* – *тарільчина* [Жел., II, с. 949]. Окремо стоїть варіант *тарівка* [Жел., II, с. 949]. Словник П. Білецького-Носенка містить лексему *талирка* [Б.-Н., с. 348]. Інший автор також подає декілька варіантів слова *тарілка*, що, напевне, були вживаними як паралельні форми у цей період. Б. Грінченко зафіксував синонімічну пару *тарівка* – *тарілка* [Грінч., IV, с. 248]; *тарілець* як похідне від *таріль* [Грінч., IV, с. 248]. Звичний для сучасної української мови варіант *тарілка*, у множині *тарілки*, був відомий уже у XIX ст.: *тарілка*. 1) *Тарелка. Там їли...з нових кленових тарілок. Хоч за копійку та на тарілку* [Грінч., IV, с. 248]. Лексема *тарілка* на той час мала декілька значень, і друге не мало стосунку до посуду. Слово *таріль*, у родовому відмінку відбувається чергування *тареля*, було затребуване зі значенням «блюдо», «тарелка»: *Таріль точений* [Грінч., IV, с. 248] та похідні від нього *тарілець*, *тарільчик* [Грінч., IV, с. 248]. Зазначимо, що слово *таріль* і його похідні були на той час чоловічого роду, а варіанти *тарівка* й *тарілка* – жіночого.

Сучасна українська літературна мова зберегла номен *тарілка*, який має декілька різних лексичних значень: 1. Кругла посудина з широким плескати́м дном і низькими вінцями, куди насилають або накладають страву: *Поставила тарілку з хлібом Перед старим Еолом-дідом* (Іван Котляревський, I, 1952, 66); *Нахиливсь* [Карпо Петрович] *над тарілкою і потишу почав сьорбати юшку* (Михайло Коцюбинський, II, 1955, 367); *На столі стояли глибокі тарілки, по вінця налиті сметаною, пахучим медом* (Василь Кучер, Полтавка, 1950, 113); // чого. Кількість страви, що вміщується в цій посудині. *Стара «матушка» прислала якось їй тарілку малини* (Михайло Коцюбинський, I, 1955, 314); *Тарілка борщу*. 2. перев. мн. Ударний музичний інструмент у вигляді двох тонких металевих дисків, один із яких звичайно прикріплений до барабана. *Бубон, як грім серед літа, бухтів, мійяні тарілки бряжчали та цокали* (Панас Мирний, I, 1949, 358); *Грімко й глухо бив барабан, видзвонюючи мідними тарілками* (Василь Кучер, Трудна любов, 1960, 211) 3. спец. Назва якої-небудь деталі, що мала форму плескатого диска. *Горохкотіли тачанки... дзеленчали стальними тарілками вози степового*

краю (Юрій Яновський, II, 1958, 248); *Вагони заскреготили гальмами.. Поїзд різко зупинився, застогнавши тарілками буферів..* (Дмитро Ткач, Крута хвиля, 1956, 79); *Висівні тарілки в сівалці..* [СУМ, X, с. 40]. Від слова тарілка утворився демінутив тарілочка за допомогою зменшено-пестливого суфікса **-очк** [СУМ, X, с. 40]. Прикметники тарілчастий, тарілковий були утворені від іменника тарілка, вони можуть указувати на форму, а останній ще й на призначення [СУМ, X, с. 40].

Фонетичний варіант таріль також подано у Словнику української мови: 1. Велика тарілка, кругле блюдо. *В шиночку,.. Де в жовтих глеках подають вино І на тарелях — рибу та креветки, Сиділи ми в компанії французів* (Рильський, III, 1961, 265); *Батька до хати вносить таріль щільникового меду* (Нех., Під.. зорею, 1950, 154); // Декоративна тарілка. *От гуцульський таріль різьблений, з писанками гуцульськими на нім* (Хотк., II, 1966, 59); *Тут [у заводському музеї] Були 150-літньої давності тарелі, розписані місцевими народними художниками* (Вол., Дні.., 1958, 23).

2. рідко. Те саме, що **тарілка**. *Столи заставлені чарками й тарелями* (Фр., X, 1954, 358); *Пазя за той час помила тарелі* (Март., Тв., 1954, 382); *У низенькій, довгастій їдальні було повно люду.. Люди нашвидку спорожняли тарелі й поспішали до виходу* (Досв., Вибр., 1959, 302); *Брязкає з усієї сили тарелями гарнізонний оркестр* (Ю. Янов., II, 1958, 193); *Оркестр Ковальчука гримів бубнами і тарелями в такт відомій мелодії* (Смолич, Театр.., 1940, 83); *У цей час тарелі на буферах брязнули, колеса завищали, і поїзд став* (Панч, I, 1956, 191).

3. Те саме, що **таця**¹; піднос. *Уже Пилипівна похила Тихенько двері відчинила, Несе їй на тарелі чай* (Пушкін, Є. Онегін, перекл. Рильського, 1949, 86); *Павло попросив ще чаю. Лікар знову подав йому той самий келишок з тьмяними гронами винограду на склі.. Що ж ті кілька ковтків? Йому б отого мідного чайника, що стояв на тарелі!* (Кучер, Голод, 1961, 340); *Я кинув кельнеру на таріль свої 200*

рейс [розмінна монета в Бразилії до 1942 р.] і *взяв кухоль з лимонадом* (Мур., Бук. повість, 1959, 87) [СУМ, X, с. 40]. Варто зазначити, що на відміну від XIX ст., на сучасному етапі слова тарілка та таріль не є повними лексичними синонімами.

На певних етапах історичного розвитку російської мови в різних джерелах вживано лексему тарелка та її варіанти: тарелка, тарель, останнє як застаріле [Даль, IV, с. 391] на позначення столового посуду, з якого їдять. У селян так називали кружок, на якому кришили м'ясо. В академічному Словнику сучасної російської літературної мови подається заст. тарель [ССРЛЯ, XV, с. 123] на позначення старовинної посудини з трохи піднятими краями та широким дном як паралельне до сучасного тарелка [ССРЛЯ, XV, с. 126].

Етнологи називають три паралельні форми цього слова – тарель, тарілка, таріль [Пошивайло, с. 221-222].

В українських діалектах збереглися окремі варіанти назв цього виду посуду, зокрема тариль 'тарілка' [Онишк., I, с. 280]; тарілка [Сабадош, с. 348]. Діалектне танджер 'тарілка' та дериват від нього танджерик [Сабадош, с. 349] є запозиченням з угорського чи румунського діалектного мовлення. Синонімом до танджер виступає танір, яке має зменшено-пестливу форму, що може також бути запозиченням з угорської [Сабадош, с. 349]. Варіанти тарилка і тарілка в польських говірках вживаються взагалі з іншим значенням, вони служать для називання абажура у газовій лампі [СПГ, с. 211].

Отже, лексеми миска і тарілка є важливою частиною лексико-семантичної групи назв посуду, який призначений для подавання страв до столу. Вони відображають історію розвитку української побутової лексики. Ці слова виникли дуже давно, ще на початку появи перших видів посуду, призначеного для подавання страв до столу.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в докладному вивченні та систематизації інформації щодо досліджуваних номенів та лексико-семантичної групи слів, до якої входять розглянуті лексеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української мови: Лексика і фразеологія / редкол. : В. М. Русанівський, В. Л. Карпова, В. В. Німчук, І. Л. Чепіга. Київ : Наук. думка, 1983. 744с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- АЖ 1582- 1588 – Актова книга житомирського міського уряду кінця XVI ст. / підгот. до вид. М. Бойчук. Київ : Наук. думка, 1965. 191 с.
- Б.-Н. – Білецький-Носенко П. Словник української мови / підгот. до вид. В. В. Німчук. Київ : Наук. думка, 1966. 421 с.
- Бер. – Лексикон словеноросійський Памви Беринди / підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчук: надрук. з вид. 1697 р. фотомех. способом. Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 271 с.
- Грінч. – Словник української мови : у 4 т. / за ред. Б. Д. Грінченка. Київ : Лексикон, 1996.
- Даль – Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва : Русский язык, 1978-1980. Т. 1- 4.
- ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. : зб. акт. документів / підг. до видан.: В. В. Німчук та ін. Київ : Наук. думка, 1981. 316 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3. 560 с.; Київ : Наукова думка, 1983. Т. 5. 704 с.

- Жел. – Желехівський Є. Малорусько-німецький словник : у 2 т. / укл. Є. Желехівський та С. Недільський. Львів : друкарня товариства ім. Шевченка, 1886. Т. 1. 592 – 1122 с.
- Кл. Зн. – Зиновій К. Вірші. Приповіді посполиті / підгот. тексту І. П. Чепіги; іст.-літ. коментар В. П. Колосової. Київ : Наук. думка, 1971. 391 с.
- КСЛУМ – Картотека Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. / зберіг. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів).
- Онишк – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / редкол. Г. М. Гнатюк та ін. Київ : Наук. думка, 1984. Ч. 2 : О – Я. 623 с.
- Пошивайло – Пошивайло О. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України (Гетьманщина). Опішне : Українське народознавство, 1993. 280 с.
- Сабадош – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського р-ну. Ужгород : Ліра, 2008. 480 с.
- Син. Слав. – Синоніма славеноросская : «Лексис» Лаврентія Зизанія. «Синоніма славеноросская» / підгот. текстів і пам'яток і вступ. ст. В. В. Німчука. Київ : Наук. думка, 1964. С. 91 – 172.
- СПГ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів. Київ : Наук. думка, 1974. 260 с.
- Срезн. – Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка. Санкт-Петербург. 1893. Т. 1: А-К. 272 с.
- ССРЛЯ – Словарь современного русского литературного языка / глав. ред. В. И. Чернышев. Москва; Ленинград : Изд. и 1-я тип. Изд-ва Акад. наук СССР в Ленинграде. 1963. Т. 15. 1286 с.
- ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.: у 2 т. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 1. 630 с.
- СУМ – Словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 1 – 11.
- Т. – Історичний словник українського язика / за ред. Є. Тимченка. Харків; Київ : Держвидав України. 1930 – 1932. Т. 1. 552 с.
- Т. Мат-ли – Тимченко. Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. : у 2 кн. / підгот. вид. В. В. Німчук, Г. І. Лиса. Київ; Нью-Йорк. 2002 .

STAGES OF FORMATION OF LEXEMES DESIGNATING *BOWL* AND *PLATE* IN UKRAINIAN LANGUAGE

Naumenko L.

National University of the State Fiscal Service of Ukraine

Ukrainian everyday vocabulary belongs to the most ancient layer of Ukrainian language vocabulary. The purpose of this study is to identify certain lexical and semantic groups. The lexical and semantic group of names for utensils used to serve the dishes, is one of the largest in the system of common vocabulary. In Ukrainian studies, the description of various layers of vocabulary remains relevant. It is aimed at elucidating etymological, formative and semantic peculiarities.

The purpose of the study is to describe and analyze the lexemes which designate *bowl* and *plate* in Ukrainian. They are most often used as the names of ware in which the dishes are served. To investigate the evolution of the formation of these lexemes in the Ukrainian language, the analysis of literature landmarks, dictionaries and conventional literature was accomplished.

The nomen *mysa* has Proto-Slavic roots. It was borrowed from popular Latin. Old Ukrainian language of XVI century goes on with the lexeme *mysa*. We have found extensive lexical material on the wide use of the nomen *mysa* in the Dictionary of the Ukrainian language of XVI century.

Key words: bowl, plate, bowl types, lexeme, etymology, derivative word.